

Sammlaren

Tidskrift för

svensk litteraturvetenskaplig forskning

Årgång 133 2012

I distribution:

Swedish Science Press

Svenska Litteratursällskapet

REDAKTIONSKOMMITTÉ:

Göteborg: Stina Hansson, Lisbeth Larsson

Lund: Erik Hedling, Eva Hættner Aurelius, Per Rydén

Stockholm: Anders Cullhed, Anders Olsson, Boel Westin

Uppsala: Torsten Petterson, Johan Svedjedal

Redaktörer: Otto Fischer (uppsatser) och Jerry Määttä (recensioner)

Inlagans typografi: Anders Svedin

Utgiven med stöd av

Magnus Bergvalls Stiftelse och Vetenskapsrådet

Bidrag till *Samlaren* insändes digitalt i ordbehandlingsprogrammet Word till info@svelitt.se. Konsultera skribentinstruktionerna på sällskapets hemsida innan du skickar in. Sista inlämningsdatum för uppsatser till nästa årgång av *Samlaren* är 15 juni 2013 och för recensioner 1 september 2013. *Samlaren* publiceras även digitalt, varför den som sänder in material till *Samlaren* därmed anses medge digital publicering. Den digitala utgåvan nås på: <http://www.svelitt.se/samlaren/index.html>. Sällskapet avser att kontinuerligt tillgängliggöra även äldre årgångar av tidskriften.

Uppsatsförfattarna erhåller digitalt underlag för särtryck i form av en pdf-fil.

Svenska Litteratursällskapet tackar de personer som under det senaste året ställt sig till förfogande som bedömare av inkomna manuskript.

Svenska Litteratursällskapet PG: 5367–8.

Svenska Litteratursällskapets hemsida kan nås via adressen www.svelitt.se.

ISBN 978-91-87666-32-4

ISSN 0348-6133

Printed in Sweden by
Elanders Gotab, Stockholm 2013

avsnitt i diktsviten. I detalj redogörs för Rilkes besvär med mage, svalg och munhåla; det visar sig så småningom att han led av en säregen form av blodcancer. Rilke avlider i december 1926 på sanatoriet Val-Mont. Efter elegierna och soneterna tillkommer ett 70-tal dikter på tyska och 440 lyriska texter på franska i fyra diktsviter. De tyska dikterna är dels landskapsdikter, dels språkmagiska dikter som tycks peka fram mot den tidige Paul Celan. Landgren betonar starkt vikten av språkbytet till franska och den sista kreativa perioden under en lång Parisvistelse 1925. Det fanns flera skäl till språkbytet, enligt Manfred Engel och Dorothea Lauterbach: det intensiva arbetet med översättning av den beundrade Paul Valéry, gemenskapen med kretsen kring *La Nouvelle Revue Française*, skrivsvårigheterna efter 1922 års verk, vilka Rilke övervann genom att skriva på ett nytt språk, samt att franskan låg närmare till för att uttrycka kroppslig och själslig plåga. Rilkes förmåga att förföra per korrespondens leder till att han måste avvisa den ryska poeten Marina Zwetajeva-Efron, som vill inleda en erotisk förbindelse, när Rilke blivit för sjuk för dylikt. Rilke vägrar under sin sjukdomstid såväl mor och hustru som dotter, svåger och dotterdotter att besöka honom.

Landgrens sista tolkningsdiskussion är en lång dialog med trettioalet uttolkare av de tolv orden i Rilkes gravskrift, där särskilt Joachim Wolfs läsning, som utgår från epitafietradition och andra Rilketexter, granskas.

Bengt Landgrens *Mannen från Prag, Rainer Maria Rilke, hans liv och hans diktning* är ett litteraturvetenskapligt storverk. Invändningar blir marginella. Man saknar ibland en distinktion mellan begreppen tysk och tyskspråkig. När Klaus Mann läser Rilke som tysk författare är det något annat än när politikerna inkorporerar honom. Källkritiken är minutiös, men skillnaden mellan epokgörande tolkningar som Peter Szondi's och flyhänt litteraturkritiska som Fritz J. Raddatz' kunde markeras. De många korrekturfelen – Tintoretto blir Tintoretto (s. 300) och "spegelsymmetrisk" blir "segelsymmetrisk" (s. 395) – skall inte lastas författaren.

Framställningen är beundransvärd tack vare dess strävan efter balans. En vilja att betona det radikala och det europeiska hos Rilke är tydlig, men de forskare som framhållit Rilkes beroende av den tyska traditionen kommer också till tals. Från Landgrens Ekelöfstudier känner vi igen den noggranna textanalysen och de lärda idé- och religionshistoriska utläggningarna, från hans studier i den svenska

litteraturvetenskapens historia omsorgen om att återge äldre kollegers resonemang rättvist och i detalj, och från de sena monografierna om Sten Selander m.fl. förmågan att förmedla kunskapsstoff till en bildad läsekrets på ett engagerat sätt. Såväl den läsare som läser boken i dess helhet som den läsare som går ned i enskilda kapitel för att söka kunskap om bestämda texter får ett rikt utbyte av denna monografi. I en tid när inte längre alla svenska akademiker behärskar det tyska språket har vi nu fått en värdig introduktion på vårt eget språk till ett av den europeiska litteraturens viktigaste lyriska författarskap.

Roland Lysell

Grethe F. Rostbøll, *Karen Blixen og Sverige*. Museum Tusulanums Forlag. København 2011.

En smuk bog om et nærliggende emne er det, som Grethe Rostbøll har givet os i hænde – *Karen Blixen og Sverige* – i forlængelse af tidligere skrifter om baronessen og storytelleren, bl.a. *Mod er svarer* (2005), der beskæftiger sig med udgivelserne i USA og England.

Bogen beskæftiger sig løseligt sagt med tre svenske relationer. Flertallet af dens 16 kapitler vedrører den svenske udgivelseshistorie, begyndende med Bonnier-forlagets lancering af *Sju romantiska berättelser* (efter offentliggørelsen i USA, men før offentliggørelsen i Danmark) og sluttende med det langstrakte, særdeles frugtbare samarbejde med agenten Lena Gedin, som rakte et tiår ud over Karen Blixens død. Ind i denne fremstilling føjer sig kapitler om en konflikt med C.A. Reitzels Forlag, dvs. svogeren Knud Dahl, om en planlagt dansk udgivelse af Bror Blixens *Nyama*, samt om brevene fra "et Land i Krig", altså Blixens forsigtigt formulerede afstandtagen fra nazismen. To indledende kapitler fokuserer på den private alliance, ægteskabet med den skånske baron Bror Blixen-Finecke og dets ud- og afvikling. Og midt inde i bogen befinder sig to kapitler om Svenska Akademiens behandling af indkomne forslag om honorering af Karen Blixen med Nobelprisen – af hvilke især det andet, "Hvorfor fik Karen Blixen ikke Nobelprisen", er bogens svagest funderede.

Hvad angår alliancen, så lægger Grethe Rostbøll sig i kølvandet på flere fremstillinger, især danske Tonni Arnolds (*Bror Blixen. En eventyrer*, 1992) og svenske Björn Fontanders (*Blixen & Blixen*, 2004), der modsiger den udbredte forestilling om

Bror Blixen som en skurk, der formøblede kapitalen og smittede hende med syfilis. Ægteskabet er et fællesprojekt, der skal forlene deres tilværelse med større alvor, end det indestængt-småløslupne og retningsløse liv i det lavadelige Näsbyholm-patriarkat og det højborgerlige Rungstedlund-matriarkat kunne tilbyde. Fællesonklen Mogens Friis inspirerede, og Tannes morbror Aage Westenholz finansierede, hvad der som bekendt blev en for højt beliggende kaffefarm i Britisk Østafrika. Selve det kedsommelige bryllup på ambassaden i Mombasa skildres omstændeligt med inddragelse af et par af de fire svenske vidners erindringer – på samme vis, som der lidt længere fremme tærskes langhalm på skilsmisseformaliteterne. Hovedsagen er det mellemliggende, og her er spørgsmålet, om Bror var den rette mand for Tanne, og svaret, at det var han, således at forstå, at han levede op til hendes drøm og blev agtet og æret af hende ”som partner og som pioner” (20) – men at ”tabet af troskab og nærhed” (21), psykisk betinget hos begge og befordret af koloniens generelle accept af mild promiskuitet, dog i det lange løb måtte ende med den skilsmisse, som ikke Tanne, men familierne begærede – skønt de altså fik hende til officielt at begære den. Lenart Hagerfors har i en roman ladet hende sige, at Bror var ”en varm skurk” og Denis ”en kall ängel” (21). Kammeratskabet og den gensidige agtelse bestod, indtil affæren omkring *Nyama* fik filmen til at knække – Bror skulle med sine skriverier ikke lukrere på hendes forfatterry. Men til døden dem skilte var hendes inder (lig)ste ønske igen engang at komme på safari med Bror i Afrika. Derved kom hun jo aldrig igen, eller kun i skriften.

Hvad angår forlagsrelationen, så var Tor Bonnier på pletten, da det blev afsløret, at det var Karen Blixen, der skjulte sig bag pseudonymet Isak Dinesen. Torgny Segerstedt, en af Grethe Rostbølls helte, fordi han altid skrev positivt og kvalificeret om baronessens udgivelser, gødede jorden med en anmeldelse af den amerikanske udgave. Og *BLM*-redaktøren Georg Svensson lod ”Karyatiderne” fremkomme på dansk i det ærværdige tidsskrift. Kursen var lagt. Men Afrika-bogen volder bryderier, da Karen Blixen ikke rigtigt kan få sine brikker til at falde harmonisk på plads. Da det endelig lykkes, løses også titelproblemet, først for den engelske (og amerikanske) udgave, siden for den danske – men da er produktionen af den svenske udgave så langt fremme, at den beholder titlen *Afrikansk pastoral*. Allerede her får vi glimt af besværet med at bestyre et forfatterskab, hvor flere versioner og

oversættelser endda helst skal gå i takt ud på markerne. Alt sammen forhold, der skærpes betragteligt under Anden Verdenskrig, hvor til gengæld Karen Blixen aflastes for bryderierne i og med, at den tredje svenske nøglespiller, Lena Gedin, bliver hendes agent. Bryderier i småtingsafdelingen blev muligvis afværget i og med, at Casparsson blev omdøbt til Emmanuelson; virkelighedsrefleksion måtte sløres af hensyn til en læsekreds, der jo kunne omfatte bekendte af ”denne vejfarende mand” (55). Titeltæmet forfølges således ud på de kuriøse overdrev. (Pudsigt nok er Emmanuelson også *highlighted* i Fontanders bog, hvis undertitel ”Bror Blixen, kvinnorna och förlusterna” dækker indholdet mere præcist end hovedtitlen.)

Inden Lena Gedin kommer på banen, er der som antydning et mellemspil vedrørende ”Breve fra et Land i Krig”, som faktisk bliver indfældet i tæmet. Karen Blixen havde turneret med foredrag, der kan have vakt misnøje i de kredse i Sverige, som havde deres sympati deponeret hos gemene kolonister og i konservativt-nationalistiske miljøer og ikke kunne svinge sig op til at agte farvede folk nede i Afrika, for nu slet ikke at tale om jøder. Det var øjensynligt sværere at hidse sig op over den nazistiske terror end over udsigten til, at der kom jødiske flygtninge til Sverige, f.eks. akademikere, der kunne sætte etablerede miljøer under pres. I hvert fald i Uppsala fik debatten – kulminerende på et stormøde i Bollhuset – foruroligende racistiske overtoner. Per Gedin (søn af Lena Gedin) har i selvbiografien *Förläggarliv* (1999) pointeret, at ”många svenskar var fullblodsantisemiter av tysk slag” (citeret af Rostbøll, 62). I en senere Karl Otto Bonnier-biografi, *Litteraturens örtagårdsmästare* (2003), kommer Gedin grundigere ind på ”det jødiske spørgsmål” og den modbydelige smudskastning mod Bonnier-familien (jf. Rostbøll, 64). Grethe Rostbøll får nævnt, at der blandt Bollhus-aktivisterne ikke var medlemmer af Svenska Akademien! Til gengæld var protytske holdninger almindeligt udbredte i Karen Blixens svigerfamilie. Så da hun besluttede at besøge de europæiske hovedstæder for at tage deres ideologiske temperatur, og begynde med Berlin, indhenter hun anbefalinger i familien von Rosen, der mener at kunne bane vej for hende til von Ribbentrop, som måske kan introducere hende for selveste Hitler. Rejsen forsinkes som bekendt så meget, at Karen Blixen så at sige kommer hjem fra den med besættelsestropperne i hælene.

I begyndelsen af 1945 etableres efter Gyldendal-direktøren Ingeborg Andersens tilskyndelse den

kontakt med Lena Gedin, som er bogens hovedanliggende, også fordi den dygtige og begavede agent efterhånden påtager sig snart sagt alle de opgaver, der knytter sig til publikationsvirksomheden: etablering af kontakter, indgåelse af kontrakter, udredning af rettigheder og inddrivelse af honorarer i den ene ende og hjælp og servicering f.eks. under Sverigesbesøg i den anden. Lena Gedin påtog sig endda at finde ud af, hvilke tekster tyskerne havde ladet oversætte under krigen, samt at sørge for blomster til Thorkild Bjørnvig, lommepege til Aage Henriksen og hustru (på foredragsbesøg i Oslo) og årlige ”julepenge” til Rungstedlundfolkene, så de kunne komme på udflugt til Hälsingborg. Efterhånden overtager Gedin også kontakten med de angelsaksiske forlag, som Blixen med god hjælp fra Bonniers ellers selv havde varetaget – med stort besvær under krigen, naturligvis. Chokerende er det at erfare, at det i krigens sidste tid var fornødent for Lena Gedin at have dæknavn og hemmeligt arbejdssted. Ganske vist var hun, jødisk-gift og med jødisk familiebaggrund, flyttet fra Berlin – og kosmopolitisk indstillet og imødekommende over for trængte kulturpersonligheder. Men alligevel, i det neutrale Sverige!

Hvad angår kapitlerne om den ”udeblevne” Nobelpris, fornemmer man under læsningen, hvordan Grethe Rostbøll identificerer sig med, hvad der vist efterhånden er blevet et nationalt traume: at kredse i Svenska Akademien ”forhindrede” en indiskutabelt oplagt tildeling af Nobelprisen til Karen Blixen. Både Horace Engdahl og Per Wästberg har som nyudpegede akademisekretærer været i København for at understøtte traumet. Engdahl kaldte det i 1999 et mørkt punkt i prisens historie, at Karen Blixen ikke havde fået den, og Wästberg kaldte det i 2009 simpelthen en katastrofe. En sådan opfattelse – eller myte – kan bestyrkes gennem misforståelse og fortegning, og begge dele leverer fremstillingen markante eksempler på.

Som vist efterhånden bekendt blev Karen Blixen af Nobelkomiteens majoritet indstillet til den prestigøse pris i 1959. Det kom frem, da tidligere komiteformand Kjell Espmark i *Svenska Dagbladet* loftede sløret for hændelsesforløbet – på den første avisdag i 2010, dvs. dagen efter, at de relevante dokumenter slap fri af deres sekretessbelagthed. Man kan læse artiklen som et PS til antydninger i hans bog *Litteraturpriset. Hundra år med Nobels uppdrag* (2001) – om at man i Karen Blixen-sammenhæng hverken burde forstå forbigåelsen som ”en dom over hendes kvaliteter” eller som ”et resultat

af en enkelt mands manipulation” (Espmark, 236). (Jf. Aage Jørgensen, ”Vore Nobelpristabere – hvor tæt på kom de egentlig?”, *Bogens Verden*, 2009, 4, 35–44, spec. 41ff; i artiklen er indarbejdet den dokumentation, hvorpå Espmarks avisartikel af 2. januar 2010 bygger; det kan virke forvirrende, at min artikel fremkom i tidsskriftets 2009-årgang, altså tilsyneladende før Espmarks; hæftet var imidlertid stærkt forsinket.) Grethe Rostbøll udviser en eklatant ufølsomhed over for Espmarks påmindelse.

Karen Blixen blev foreslået til Nobelprisen i 1950 – af Dansk Forfatterforening, der også bragte andre navne i spil, hvilket – som Grethe Rostbøll kryptisk bemærker – ”klinger af efterkrigstid, og det har næppe gavnet Karen Blixens kandidatur” (113). Det er ubestrideligt, at Per Hallström i sin *sakkunnigutlåtande* ikke vurderede de da foreliggende tre bøger specielt positivt, hvilket komiteindstillingen afspejler, uden at man dog kan sige, at dette fik indflydelse på Akademiets afgørelse. Bedømmelsen virker if. Rostbøll ”som en kollegial og mere intern refleksion” (114) – hvad de såkaldte *sakkunnigutlåtandena* egentlig også er; de videreformidles følgelig ikke til De Aderton, det gør kun selve komiteindstillingen. Forunderligt er det i øvrigt, at Rostbøll ligefrem går ud fra, at Hallström véd, at akademimedlemmerne ”har forbehold lige fra begyndelsen” (129), at han så at sige går Fredrik Bööks ærinde. (I samme åndedrag opregner hun Bööks medkomiterede, og ved at mærke ikke i 1950, men ved hans indtræden i 1922 – og jo, Hallström blev der til 1946, men Schück trådte ud i 1936, og Karlfeldt døde i 1931; Österling var der imidlertid 1921–81 (!), men var han Blixens fjende, før han blev hendes væbner?)

At Österlings komite havde svært ved at ”komme igen” med Karen Blixen, har en såre enkel forklaring: hun blev ikke bragt i forslag, ikke før i 1955! Da hun igen kommer med i feltet, er det på initiativ af akademimedlemmer, der må have følt, at det ikke var rimeligt, at en så betydelig forfatter ikke spillede nogen rolle i drøftelserne. De pågældende indstillinger var alle (skønt ophavsmandene tillægges ”stor ihærdighed”; 119) uargumenterede – rene formaliteter. At Hallström i 1956 skrev et besynderligt notat – formelt set en *sakkunnigutlåtande* – om ”Spøgelshestene”, siger en del om hans kritiske formåen, men jo intet om, at Akademiet som sådant var uden elementær æstetisk følsomhed. Grethe Rostbøll undrer sig ”såre” over, at Nobelkomiteen ”lader en sådan udredning gå igennem” (121); men den gik jo ikke igennem, den blev tiet ihjel

– og fortjener ikke den stads, Rostbøll nu gør af den.

Den rene og skære sandhed er og bliver, at Nobelkomiteen under Anders Österlings ledelse år for år rykker Karen Blixen frem i sit geled. Medlemmerne ved udmærket, at det vil vække universel forundring, om Akademiet i 1956–57 igen peger på en nordisk prismodtager – efter Halldór Laxness i 1955 (og Pär Lagerkvist i 1951 og Johannes V. Jensen i 1944). Men de udtrykte ”sympati” for forslaget i 1955 og ”enig sympati” i 1956 og fandt i 1957, at Blixen fortjente Akademiets ”særskilda uppmärksamhet”. I 1958 endelig – hvor to nye, tunge udgivelser havde lagt sig i vægtskålen: *Sidste Fortællinger* og *Skæbne-Anekdoter* – dristede komiteen sig til at rykke hende op på tredjepladsen i sin superliga uden skelen til det penible problem om skandinavisk overrepræsentation blandt pristagerne. Endelig tog komiteen i 1959 skridtet fuldt ud og bragte hende i front. Blixens kandidatur bliver altså tydeligvis ”forbedret” over årene. Ikke desto mindre anfører Rostbøll – med indbygget modsigelse – at hun både ”har været endog meget tæt på at blive tildelt prisen” og ”langt fra det endelige mål” (111). Om Österlings indsats bemærker hun blot, at han ikke havde ”kalkuleret med den udtalte [!] modvilje i Akademiet” mod Blixens kandidatur (124).

Netop overrepræsentationsproblemet kom, desværre for Blixen, til at spille en afgørende rolle. Et af komiteemedlemmerne, Eyvind Johnson, insisterede i et *særskild yttrande* på argumentet – men havde han ikke gjort det, var det formentlig alligevel blevet aktualiseret under Akademiets behandling af sagen. Eftersom forhandlingerne ikke protokolføres, tjener det intet formål at spekulere over, hvor mange af De Aderton der stemte for, at prisen burde gå til Karen Blixen. Når Kjell Espmark noterer, at Salvatore Quasimodo, der endte med at få prisen, var et forsigtigt valg blandt de italienere, som netop i 1959 var bragt i forslag, tør man tilføje, at afgørelserne meget sjældent har været uforsigtige – men jo nok i bagklogskabens lys overforsigtige. Og når han tillægger, at man ved at vælge Karen Blixen kunne have rådet en smule bod på køns-skævheden, nærmer han sig kvoterings synspunktet – at forestille sig det anlagt i Svenska Akademien i 1959 er ikke let!

Man kunne med Grethe Rostbøll finde det suspækt, at Akademiet ikke fulgte majoritetsindstillingen, men lod sig overbevise af Eyvind Johnsons argumentation for at tildele Quasimodo prisen. Men ikke med rette! Sagen er, at Svenska Akade-

mien suverænt og i princippet uafhængigt af den sagsforberedende komite vælger prismodtageren, og at det ganske ofte er sket, at resultatet er faldet ud i uoverensstemmelse med komiteindstillingen, hvad enten denne nu har været enstemmig eller behæftet med *særskilda yttranden*. Perioden 1930–39 og 1944–50 kan udvise adskillige pristildelinger, der ikke beroede på flertalsindstillinger fra Nobelkomiteen: Ivan Bunin, Eugene O’Neill, Roger Martin du Gard, Pearl Buck, Frans Eemil Sillanpää og Hermann Hesse. Når Grethe Rostbøll pointerer, at uenighed blandt komiteemedlemmerne var ”stik imod sædvane” (124), er hun altså galt afmarcheret. Splidagtighed dér havde en glørværdig tradition!

Grethe Rostbøll forestiller sig, at Per Hallströms 1950-*sakkunnigutlåtande* i realiteten afgjorde sagen én gang for alle. Således forholder det sig på ingen måde. Ganske vist var hans vurdering af de tre bøger, som på det tidspunkt udgjorde forfatterskabet, og som han læste i deres engelske versioner, ufølsom, men den indgik jo efter sagens natur ikke i komiteindstillingen, som lod De Aderton forstå, at *Out of Africa* ”i och för seg” kunne fortjene at komme i betragtning, ganske vist med tilføjelse af, at medlemmerne forholdt sig mindre ”enhälligt positiv” til de to bind fortællinger. Overvejelserne endte som bekendt med, at filosofen Bertrand Russell fik prisen efter enstemmig indstilling fra komiteen. Russell var ligesom Blixen ny i feltet, der talte 54 forfattere, bl.a. otte, der siden fik Nobelprisen.

På denne baggrund kan man ikke klandre hverken komiteen eller Akademiet. Og som pointeret kom Karen Blixen vitterligt i kridthuset, så snart hun på ny blev indstillet, i hvert fald så snart forfatterskabet fik større volumen – endda på en måde, der både tilgodeså dets kvalitet og plejede ”geografiske” hensyn.

Grethe Rostbøll formoder, at akademiflertallet nærmest var ”bange” for den kulturpolitiske dominans, som højrefløjen – folk som Per Hallström, Sven Hedin og Fredrik Böök – repræsenterede. Dette forekommer dog ikke rimeligt. Ganske vist rakte magten langt ud i det kulturelle landskab og over i forlags- og medieverdenen, men om en så overvældende entydighed, som Rostbøll fantaserer om, var der under ingen omstændigheder tale. Hun pointerer også, at Böök var det store dyr i åbenbaringen, men end ikke det synspunkt bør kunne få medhold i byretten. Hun tager udgangspunkt i en samtale, som skandinavisten George C. Schoolfield i 1960 havde med Böök bl.a.

om Karen Blixens udsigt til Nobelhonorering – på et tidspunkt altså, da mulighederne måtte forekomme udtømte ("Might-Have-Beens. The North and the Nobel Prize, 1967–1987", *World Literature Today*, 62, 1988, 235–39; den relevante passus citeres af Rostbøll, 110). Böök havde ikke for vane at stille sit lys under en skæppe, og det anes da også, at samtalen foregik i al rødvinsoptemt gemytlighed. Schoolfield nævner, at Thomas Mann engang skulle have omtalt Böök som Akademiets "kongemager" – hvad der jo ikke er ensbetydende med, at han faktisk var det! Mann fik prisen i 1929, samme år, som Böök indtrådte i Nobelkomiteen, men prisen var i hvert fald ikke hans fortjeneste, snarere Anders Österlings. Og hvad angår Blixen, så virker det ikke troligt, at Böök – udtrådt netop i 1950 – ligefrem har været overdommer på Hallströms bedømmelse. I det hele taget er det svært at begribe, at Akademiet skulle være i lommen på en junta af magtfulde tyskorienterede traditionalister. Bööks nazismeforkærlighed havde i hvert fald marginaliseret ham i forhold til det kulturelle magtspil.

Lad os se lidt nøjere på kongemagermyten. At Thomas Mann *opfattede* Böök som Akademiets kongemager, kan ikke betvivles (jf. Svante Nordin, *Fredrik Böök. En levnadsteckning*, 1994, 214–16). Mere tvivlsomt er det, om det er Mann selv, der har lanceret udtrykket, eller om det er bragt i om-løb af f.eks. Schoolfield. T.J. Reed, "Mann and History", i Ritchie Robertson (red.), *The Cambridge Companion to Thomas Mann*, 2002, 20, note 10, er ikke i tvivl. At *Buddenbrooks* – og ikke *Der Zauberberg* – blev fremhævet i Akademiets motivering, er vitterligt, men at Böök som anført i Reeds note skulle have gennemtruffet dette, er uhjemlet i komiteeindstillingen (jf. Bo Svensén (udg.), *Nobelpri-set i litteratur. Nomineringar och utlåtanden 1901–1950*, 2001, bind 2, 139f). Grethe Rostbøll tillægger ham også "stor indflydelse" (129) i forhold til Sigrid Undsets og Sinclair Lewis' priser i 1928 og 1930, ligeledes uhjemlet. – Kongemagermyten er i det hele taget kun svagt funderet i de foreliggende aktstykker. I Bööks tid som komiteemedlem (1929–50) bragte han følgende i forslag: Paul Ernst 1932–33, Jules Romains 1935, Cecile Tormay 1937, Stijn Streuvels 1938–40, Paul Valéry 1945, Ignazio Silone 1947 og Arnold Toynbee 1950; ingen af disse fik Nobelprisen. I komiteen promoverede han mod flertallet Ernst, Tormay, Streuvels og Valéry (først- og sidstnævnte også i 1933 og 1945, altså til posthum pristildeling!). Følgende blev af komiteen indstillet til prisen – og fik den – trods Bööks modstand:

Ivan Bunin 1933, Roger Martin du Gard 1937, Pearl Buck 1938 og André Gide 1947. Medvind havde han egentlig kun i 1950, da komiteen indstillede Bertrand Russell til prisen og fik Akademiets tilslutning. – Endelig kan nævnes, at Böök som grønskolling i Akademiet førte an i bestræbelserne i 1922 for at undergrave Georg Brandes' kandidatur til Nobelprisen, bl.a. med ideologisk opbakning fra kritikeren Harald Nielsen (jf. Aage Jørgensen, *Nerved og næsten. Danske Nobelpri-stabere fra Brandes til Blixen – en dokumentation*, 2009, 40–44). Nielsen yndede heller ikke Blixen – hvilket Grethe Rostbøll da også med rette erindrer om: hans bog om baronessen, *Karen Blixen. Studie i litterær Mystik* (1956), fik f.eks. Johannes Rosendahl til at kalde ham "et Stinkdyr" (jf. Rostbøll, 130–32, samt 173, note 14).

I øvrigt var akademikollegerne immervæk rimeligt begavede, kulturelt velbevandrede og pligt-opfyldende og nok også helt på det rene med, at Karen Blixens værker fik positive svenske anmeldelser. Man kan skønne, at omtrent halvdelen af Akademiets medlemmer gouterede Karen Blixen som pristager – nemlig som minimum komiteemedlemmerne og de akademimedlemmer, der bragte hende i forslag. På den baggrund forekommer det gådefuldt, at Grethe Rostbøll kan mene, at Akademiet "som helhed fra første færd i 1950 ikke bryder sig om forfatterskabet" (120). At "tilfældigheder" og "andre kandidaters navne" skulle have forhindret pristildelingen, afvises. Dog nævnes et sted, at de fleste andre kandidater var "fremragende" og "oplagte" (124). Men det udelukker jo ikke, at akademimedlemmerne i samme åndedrag kan have haft både "geografiske" betænkeligheder og sympati for f.eks. Quasimodo som pristager.

Hvad angår Eyvind Johnson, klassens nye dreng, forholder Grethe Rostbøll sig ikke til hans eksplis-citte dagsorden, men antyder, at han måske simpelthen var imod "en nordisk kandidat med en engelsksproget baggrund" (127). Hvad man véd fra Espmarks bog er, at han generelt gik ind for, hvad man i debatten kaldte "banebrydere". Reaktionens håndgangne mand var han i hvert fald ikke.

Grethe Rostbøll synes også at lægge vægt på, hvilket nummer Karen Blixen optræder under på de årlige forslagslister. I 1955 og 1956 står hun f.eks. anført som nr. 24 og 22, men dette er rent tilfældigt, det dækker formentlig blot over, i hvilken rækkefølge forslagene er modtaget. Det vigtige er det samlede antal i feltet – som jo siger noget om, hvor knivskarp konkurrencen kunne være. I 1955 og 1956 var der således 46 og 44. I 1950 havde der

som nævnt været otte kommende Nobelpristagere blandt de indstillede – foruden altså Karen Blixen og nok et par andre, som også ”burde” have haft prisen.

I øvrigt kan man (og det gør Grethe Rostbøll ikke) undre sig over, at der i de afgørende år ikke foreligger et eneste forslag fra dansk side om at hædre Karen Blixen med Nobelprisen. Når Rostbøll nævner, at rygterne om en Nobelpris til Karen Blixen var ”temmelig vedholdende i Danmark” (97), mener hun formentlig i Rungstedlundkredsen, hvor man var så forhuppet på, at hun skulle have den, at man tilmed besluttede, at pengene skulle være hendes egne og ikke indgå i Rungstedlundfonden. Det var nok også mest denne kreds, der lod sig opmuntre af Ernest Hemingways galante 1954-artighed om, at Blixen burde have haft prisen frem for ham (136). Hvorfor har for resten ingen bemærket, at han (der dog udholdt tilværelsen til 1961) aldrig benyttede sig af sin adkomst som Nobelpristager til at foreslå hende? Mindre forhåbende var tilsyneladende de mulige forslagsstillere, danske som udenlandske.

Grethe Rostbølls synspunkt hvad angår Nobelprisen kan sammenfattes således: Per Hallström slog i 1950 en stærkt kritisk tone an, som gjorde det svært for komiteen at skifte spor; man var i Akademiet ligeglåd med, at kritikken var Blixen positivt stemt; og visse ældre komiteemedlemmer med tysk-konservative sympatier ville for alt i verden undgå en kulturradikal kvindelig storyteller med angelsaksiske relationer. Pristildelingerne var ”subjektivt begrundet i sym- og antipatier hos Akademiets ledende personligheder” fedtet ind i ”den samlede kulturpolitiske situation” (116). Specielt Fredrik Böök kunne ”promovere sine svenske og tyske favoritter og fremhæve bestemte navne til Nobelkomiteen” (116f). Selvfølgelig nævner Grethe Rostbøll mit kapitel om Karen Blixen i *Næved og næsten*. Teorien om, at Blixen er oppe imod en tyskvenlig junta ledet af Fredrik Böök, bestyrkes med henvisning til bogens kapitel om Jakob Knudsen – altså til en 40 år gammel affære med Per Hallström som indstiller med opbakning fra Böök og Harald Nielsen (1913 og 1916) – et årti før Böök blev indvalgt i Akademiet! Fremstillingen baserer sig således langthen på kandestøberier og konspirationsteorier.

Over for den tysk-konservative fløj står i Grethe Rostbølls fremstilling ”det moderne, liberale Sverige” (132), en noget konturløs størrelse omfattende Karen Blixen-beundrere, angiveligt Torgny

Segerstedt, Harry Martinson, Knut Ahnlund og Per Wästberg. Kun Martinson, der foreslog Blixen til prisen i 1957, kan have deltaget i Akademiets sagsbehandling. Ahnlund og Wästberg blev indvalgt i hhv. 1983 og 1997. Torgny Segerstedt, der som nævnt gav de tidlige Blixen-udgivelser fine anmeldelser med på vejen, døde allerede i 1945 – men måske refereres hér til sønnen af samme navn, der blev indvalgt i Akademiet i 1975. Ahnlund har i ”Livet bakom verket” (i *Acta Gestricto-Helsingiae*, 5, 2006–2011, 79) antydnet, at faderen Nils Ahnlund vist betragtede Karen Blixen som en heks (jf. at Böök i samtalen med Schoolfield skal have omtalt hende som ”that old witch”). Selv har han skrevet en lille håndfuld avisartikler om hende, tidligst i *Dagens Nyheter* 13. april 1960 og senest i *Svenska Dagbladet* 9. august 2007.

Men alt dette ændrer ikke ved, at Grethe Rostbøll på det udgivelseshistoriske felt, hvor hun tilsyneladende har sin spidskompetence, leverer en gedigen indsats. Bonnier-familiens omsorg for forfatterskabet, forlagsmedarbejderen Georg Svenssons professionelle og private venskab med hende og ikke mindst Lena Gedins store dygtighed, sjældne lydhørhed og enestående hjælpsomhed på snart sagt alle områder får i bogen en fortjent og detaljeret belysning. Men også den svenske reception i ”eftertiden” helliges et kapitel, før der bliver rundet af. Her bliver der igen mindet om Torgny Segerstedts imødekomende anmeldelser (18. juli 1934, 16. oktober 1937, 8. december 1942), men også om f.eks. Per Wästbergs artikler fra sidst i 1970’erne. I hundredåret 1985 redigerede Sigrid Combüchen et temanummer af *Allt om böcker*, et ”multiportræt”, som Grethe Rostbøll refererer over tre sider. Combüchen sammenligner i en senere ”begeistret” artikel Karen Blixen og Selma Lagerlöf, og Rostbøll standser op ved en passus i denne om, at Blixen ikke er ”skomagerrealist” (161). Udtrykket blev i sin tid brugt om svenske gennembrudsfolk med fri tænkning og fri liderlighed på agendaen – modsat ”idealnaturalisterne” (jf. Valdemar Rørdam, *Svensk Literatur*, 1911, i omtalen af Selma Lagerlöf, 98–102). Hvad angår den egentlige Blixen-forskning, fremhæves Hans-Göran Ekman, der jo i *Karen Blixens paradoxer*, 2002, analyserer de samme tre værker, som Per Hallström havde at forholde sig til i 1950. Derimod forvises Hans Holmbergs fine indsats gennem mange år – i tidsskrifter og bøger – helt og holdent til litteraturlisten, af hvilken grund en række af de fortællinger, han siden 1972 har analyseret indgående, passende kan nævnes hér:

”Alkmene”, ”Dykkeren”, ”En Historie om en Perle”, ”Fjerdingsfyrstens Vin”, ”Fra det gamle Danmark”, ”Heloise”, ”Karneval”, ”Samtale om Natten i København” og ”Storme”.

I övrigt er Ivo Holmqvist ved at sammenstykke en forskningsantologi, der skal kaste yderligere lys over emnet for Grethe Rostbølls bog: *Den främmande förförerskan. Svenska synpunkter på Karen Blixen* – med tanke egentlig på utgivelse i 50-året för hennes död. Bogen vil indgå i den skriftserie, som Centrum för Danmarksstudier vid Lunds Universitet äreftuldt har sat i verden.

PS. Siden anmeldelsen blev skrevet, er det kommet frem, at Karen Blixen var bragt i forslag til Nobelprisen også i 1960–1962 (af hhv. Günther Jungbluth, København, Rolf Westman, Åbo, og Henry Olsson, Stockholm, nyindtrådt i Nobelkomiteen). I 1960 lod komiteen forstå, at den havde lært lektionen, men i 1961 dukkede Blixen igen op på tredjepladsen. I 1962, hvor komiteen havde udtaget hende til videre drøftelse, bortfaldt kandidaturen, idet hun afgik ved døden. Olsson fik det sidste ord i sagen, idet han i et *yttrande* vedlagt komiteendstillingen argumenterede *imod* at give hende prisen – ganske uforståelig, med mindre meningen var at advare Akademiet mod posthum tildeling.

Aage Jørgensen

Lena Kåreland, *Ett sällsamt dubbelliv. Gurli Linders memoarer om åren med S.A. Andréé*. Carlssons. Stockholm 2011.

”Så är jag åter på väg från dig, du käraste! Och den lycka som väntade mig i går är faren i dag; endast minnet, det härliga återstår. Tack, August, för igår – tack för platsen i din famn, tack för dina långa, varma kyssar, tack för ömhet och lycka!” (s. 197) Så skriver Sveriges första barnbokskritiker Gurli Linder till ballongfararen Salomon August Andréé efter ett av deras hemliga kärleksmöten.

En uppslukande kärlekshistoria som innehåller alla ingredienser, som varar ett helt liv, och samtidigt tilltalar romantiskt sinnade beskrivs i Lena Kårelands *Ett sällsamt dubbelliv*. I centrum för denna märkliga kärlekshistoria står de legendariska (kultur)personligheterna Gurli Linder och S.A. Andréé.

Verket är både biografi och memoarer. Den biografiska delen utgörs av Kårelands ramberättelse,

som inleds med Gurli Linders liv, och därefter presenteras S.A. Andréé. Markant är att medan Linder beskrivs från barndomsår till barnboksauktoriteten, ringas Andréé in genom frågan ”vem var han?”. Andréés ideologiska världsbild betonas, vilket avspeglas i bokens kärna, nämligen Linders memoarer och brev, som placerar honom i centrum. Det är hans gärning som ska ihågkommas och synliggöras, något som Linder gör med besked och i flera omgångar. Hon skriver egna artiklar om honom. Därtill har hon möjlighet att kommentera eventuella felaktigheter i andras versioner av ballongfararen eftersom hon recenserar deras verk för *Dagens Nyheter*.

Brev och memoarer är införda i större textsjok, vilket får framställningen att bli nästan editionsfilologisk. De långa textsjoken, som kommenteras av Kåreland, ger läsaren möjlighet att själv tolka Linders skrifter. Eftersom memoarerna är arkivmaterial är det ett rimligt val att låta Linder föra sin egen talan.

Det är ett gediget arbete som Kåreland utfört genom att låta den historiska bakgrunden och det omkringliggande samhället utgöra klangbotten för den hemliga kärlekshistorien. En väsentlig poäng är samtidens kvinnobild, som skapar kravet på hemlighetsmakeri kring den förbjudna kärleken. Samtidigt som det tydligt finns ett kvinnoideal som både Linder och Andréé betraktar som självskrivet. Kårelands uppdelning, där Linders liv skildras fram till ålderdomen i relation till Andréés förödande ballongfärd, understryker också kvinnobilden. Linders uppgift som hemlig väninna är att lyssna och understödja Andréé i hans manliga ambition. Linder står för kontinuiteten och minnet medan Andréé är ikonen och den manliga riktningen. Hans roll är att utföra det experiment han brinner för, att göra en ballongfärd till Nordpolen. År 1897 lyfter ballongen med Andréé, Nils Strindberg och Knut Fraenkel. Starten följs hängivet av nationen, därefter försvinner de spårlöst i 33 år. Resenärerna återfinns på Vitö 1930, sönderslitna och kringströdda av isbjörnar. Fyndet väcker än en gång liv i Gurli Linders minnen av kärleksaffären och hon börjar därför skriva på memoarerna. Minnesanteckningarna blir därmed som ett samtal med Andréé.

Lena Kåreland disputerade 1977 på en avhandling om Linder: *Gurli Linders barnbokskritik. Med en inledning om den svenska barnbokskritikens framväxt*. Under avhandlingsskrivandet förvånades hon över kontakten mellan Linder och Andréé, ett ämne som Kåreland nu alltså har gett